ons is geslopen, die ons allen lust, allen trek, alle gewoon gelukkig gevoel beneemt; een macht die als met honderd vingeren tegelijk, heel ons lichaam door, op elke zenuw drukt, en elke ader nijpt. Wat ziekte er achter zit, teekent zich dan nog niet. De ziekte is pas aan het opkomen. Uitvinden wat het is, moet de arts, dat kan de patient zelf niet, en de patient kan niet anders uitbrengen, dan dat hij zich ziek *voelt* en ziek *is*.

In dit *ziek*-zijn nu heeft Jezus ons het beeld geteekend van ons *zondaar*-zijn. Het leven van het lichaam en het leven van de ziel loopen evenwijdig. Vandaar dat we, om uit te drukken wat in de ziel omgaat, telkens woorden gebruiken die aan de gewaarwordingen van ons lichaam ontleend zijn. Zoo is het als we spreken van een *dorsten*, van een *hongeren* naar de gerechtigheid, of van een *weenen* der ziel. En zoo ook is er een *ziek zijn* naar het *lichaam*, en daarnaast loopend een *ziek zijn* van de *ziel*. Vandaar dan ook, dat Jezus zich met een Medicijnmeester vergelijkt: „Die gezond zijn hebben den Medicijnmeester niet van noode, *maar die ziek zijn*", en daarom ben ik niet gekomen om te roepen rechtvaardigen, maar *zondaars* tot bekeering.

Doch dan is 't voor iemand, die tot Jezus zal komen, ook onmisbaar dat hij zich *ziek voelt*, en nu is dit hier het opmerkelijk onderscheid tusschen lichaam en ziel, dat wie ziek naar het lichaam is, dit terstond merkt, er over klaagt, en er op staat dat de dokter zal komen; maar dat wie ziek is naar de ziel, in negen van de tien gevallen er niet op let, er over heen spreekt, en van geen ziek zijn wil weten, en zich tot het laatste toe inbeeldt, volmaakt gezond te zijn. De meesten denken niet aan hun zonden, ze klagen niet over hun zonden, ze hebben geen pijn van hun zonden, en als ge hun vraagt, of ze niet eens tot Jezus als hun Medicijnmeester zouden gaan, zien ze u aan, alsof ze u niet verstaan. Zij zouden den Medicijnmeester van noode hebben! Maar ze zijn immers wel en gezond. Niets deert hen. Hun geest is klaar en helder. En eer zien ze u er op aan, of het bij u wel alles richtig is, dat gij hen, gezond als ze zijn, voor ziek verslijten wilt.

En hierin juist schuilt het gevaar. Bij lichaamskrankte voelt men het, en komt er voor uit en zoekt hulp. Maar bij het ziek-zijn der ziel trekt er een waas voor het zielsoog, wordt het gevoel afgestompt, en brengt de aard der ziekte zelve het mede, dat men zich er boven verheft; niet erkennen wil, dat er gevaar dreigt; en nu in de inbeelding van zijn trots zichzelven en anderen diets maakt, dat we zijn zooals we zijn moeten, en dat er niets aan ons scheelt.

Blijft iemand nu in die zelfinbeelding van zijn geestelijken welstand rondloopen, dan is er niets aan te doen, en wacht alles op het oogenblik, dat hoogere inwerking van Boven hem de schellen van de oogen doe vallen.

Maar ook dan zelfs neemt het zelfbedrog nog geen einde.

In niet zoo kleinen getale toch vindt ge onder de bekeerden van hart dezulken, die het in het oogenblik van hun bekeering gevoeld en bekend hebben, dat hun ziel ziek was, en tot den eenigen Medicijnmeester zijn gegaan, en door het medicijn, dat hij hun toereikte, bij zijn gekomen; maar die zich dan nu ook inbeelden volmaakt *gezond* te zijn, en slechts nu en dan nog een bittere nawerking van het oude zeer te ondergaan.

Ze beelden zich in, dat ze nu geheel hersteld zijn; dat er van nog ziek zijn bij hen geen sprake meer is; dat hun ziel weer geheel op kracht is gekomen. En dat er zoo nu en dan nog wel een kleine wonde naettert, waarover ze dan weer hun schuld belijden, maar dat toch hun normale toestand is wat hij zijn moet, en dat ze slechts een enkel maal nog weer met de zonde in aanraking kwamen.

Gevolg hiervan is dan, dat ze wel in de eerste aandrift van hun bekeering hun toevlucht tot Jezus namen, maar voorts deden zooals men met een dokter doet. Zoolang men zich ziek voelt, is men blij als de arts zich weer bij uw ziekbed neerzet en u dient met zijn raad. Maar is de ziekte overwonnen, en kan men weer een veer van den mond blazen, en kan men weer uitgaan, dan ziet men naar den dokter niet meer om, en vergeet al spoedig wat reddende engel hij voor ons geweest is. En zoo doet men dan ook zoo vaak met Jezus. Eerst Jezus als Redder gezocht en aangeroepen en ingewacht. Maar nu is men dan ook beter. Men heeft nu den Medicijnmeester niet meer van noode. Men aanbidt Jezus daarom nog wel als ons heerlijk ideaal, maar als Medicijnmeester wordt hij niet meer ingeroepen. Men voelt zich nu in de ziel niet *ziek* meer, en laat het medicijn ongebruikt staan.

Het gevaar is dan wel afgewend, er is feitelijk beterschap ingetreden, maar doorgezet wordt de genezing niet. Half genezen, blijft men voorttobben. Tot innerlijke heiliging komt het niet. De oude trots is weer opgeleefd. Nu en dan onwel moge men zich nog gevoelen, maar *ziek* is men niet meer.

En hierin ligt voor zoovelen het struikelblok voor hun gestadigen voortgang in het geloof.

Wie dieper ingeleid werd, weet dat we in dit leven nog niets anders hebben dan „een klein beginsel" van wat 't zijn moet; dat de zonde ons blijft kwellen tot aan onzen dood toe; en dat we pas in de ure van ons sterven de kiemen van de ziekte onzer ziel van ons stooten.

Dezulken zijn dan ook patiënten van den hemelschen Medicijnmeester gebleven tot bij hun verscheiden van deze wereld. Ze hebben ervaren en bekend, dat ze in het hospitaal blijven moesten al de dagen van hun aanzijn hierbeneden. Ze hebben Jezus als hun Medicijnmeester gezocht en ingeroepen, zoolang ze hier hun worsteling tusschen geestelijke gezondheid en geestelijke krankheid moesten voortzetten. En tot hun einde toe hebben ze bekend, dat ze *ziek* waren. Beter dan vroeger, o, gewisselijk. Niet meer van dat diepe lijden, dat hen in de ure hunner bekeering aangreep. Ook is het gevaar afgewend. Hun ziel zal aan haar ziekte niet meer sterven. De vrees voor den dood hunner ziel kwelt hen niet meer. Ze voelen nu reeds in hun nog altoos verslapte aderen de tinteling van een eeuwig leven. Maar meer dan *reconvalescenten* zijn ze nog niet. Van geheel gezond zijn is nog geen sprake. Elken dag leeft de nawerking van hun ziekte nog op. En daarom, elken dag zien ze Jezus komst tot hun ziel weer tegemoet, en elken dag grijpt hun hand naar het medicijn, dat Jezus hun verordend heeft. In het Vaderhuis, daar zal Jezus hun geen Medicijnmeester meer zijn. Daar zullen ze bloeien in eeuwige jeugd. Daar zal er van een medicijn geen sprake meer wezen. Maar hier op aarde blijven ze tot hun jongsten snik tot de zieken behooren, die alleen door Jezus op kracht worden gehouden.

En dit nu, dat een kind van God tot aan zijn einde weet, dat hij nog behoort tot hen *die ziek zijn*, is zoo machtige prikkel juist om de gezondheid onzer ziel te sterken. Wie weet nog altoos reconvalescent te zijn, is op zijn hoede, is uiterst voorzichtig, waagt niets, en vraagt bij alles, of het hem niet schaden zou en weer doen instorten. En daartegen, wie wanen dat ze er reeds zijn, ontzien zich niet en vergen meer van hun krachten dan zij nog dragen kunnen. En omdat ze niet meer gerekend willen worden met hen *die ziek zijn*, daarom juist storten ze telkens weer in.

Amsterdam, 15 October 1909.

Op Woensdag 20 October, den stichtingsdag der Vrije Universiteit, zal Prof. Dr. W. Geesink het rectoraat overdragen aan den nieuwbenoemden Rector Prof. Dr. H. H. Kuyper. Deze plechtigheid, die des middags te 3 ure zal aanvangen, vindt wederom bij gebrek aan een eigen Aula plaats in het Gebouw van den Werkenden Stand. Door de goede] zorge van het Locaal-comité zal des avonds te voren te 8 ure in de Keizersgrachtkerk een bidstond voor de Vrije Universiteit gehouden worden, waarbij als voorganger hoopt op te treden Ds. B. van Schelven.

Het 29e levensjaar onzer Hoogeschool, dat hiermede wordt afgesloten, was voor de Vrije Universiteit wel een jaar van ernstige beproeving. Een harer Hoogleeraren, nog in de volle kracht des levens, die voor de wetenschap, door hem beoefend, nog zoo rijke vrucht beloofde en door de beminnelijkheid van zijn karakter aller harten had gewonnen, werd na een langdurig lijden haar ontnomen. Wordt op 20 October des namiddags te 12 ure het gedenkteeken onthuld, dat dankbare leerlingen en oudleerlingen op zijn graf hebben geplaatst als stille hulde aan zijn nagedachtenis, in den kring der Vrije Universiteit zal op dien dag weer te dieper zijn gemis worden gevoeld. En alsof deze eene slag niet zwaar genoeg was, ontnam God de Heere ons ook onzen ijverigen Curator Dr. Monnik, die van het eerste oogenblik af een warm en trouw vriend onzer Hoogeschool was geweest. Het aantal Curatoren, door verschillende vacaturen toch reeds onvoltallig, daalde daardoor zelfs tot twee. Ook het college van H.H. Directeuren leed een verlies, zij het dan ook gelukkig niet door een sterfgeval, doordat de pas benoemde Directeur de heer J. H. de Waal Malefijt door H. M. de Koningin benoemd werd tot Minister van Koloniën.

Maar hoezeer deze verliezen ook te betreuren zijn, God de Heere schonk toch ook weer nieuwe mannen, die de zorg voor onze Hoogeschool op zich wilden nemen. De vacature door het uittreden van den heer de Waal Malefijt ontstaan, kan eerst op de a. s. jaarvergadering der Vereeniging voor Hooger Onderwijs vervuld worden, maar het Curatorium is door de goede zorgen van Directeuren weer voltallig geworden. Als Curator werden benoemd Dr. H. Franssen, lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal; Dr. Schermers, geneesheer Directeur van het Sanatorium voor Zenuwlijders te Zeist, en Mr. S. de Vries, wethouder van onderwijs te Amsterdam, die zich deze benoeming lieten welgevallen. Ook aan de vervulling van de vacature in de Theologische faculteit wordt zeer ernstig gedacht; Prof. Dr. H. Bavinck en Prof. Dr. H. H. Kuyper zijn wel *voorloopig* belast met het waarnemen der vakken, waarin de overleden hoogleeraar Prof. Biesterveld onderwijs gaf, maar deze regeling draagt slechts een *tijdelijk* karakter, en zoo spoedig dit mogelijk is, zal ook deze katheder weer bezet worden. Het bericht dat dezer dagen in verschillende dagbladen de ronde deed, alsof Directeuren besloten zouden hebben geen opvolger van Prof. Biesterveld te benoemen, mist dan ook elken grond.

Moge het nieuwe levensjaar, dat onze Gereformeerde Hoogeschool intreedt, rijkelijk door God den Heere gezegend worden. Breide het aantal Hoogleeraren en studenten zich uit. Worde zoo smartelijk verlies, als onze Universiteit in het afgeloopen jaar trof, haar dit jaar gespaard. Maar bovenal blijve haar de sympathie en liefde van ons Gereformeerde volk verzekerd. Haar hooge en heilige roeping kan ze alleen dan vervullen, wanneer ze door het gebed gedragen wordt.

Zeer de aandacht trekt de poging, die het modernisme doet, om het verloren terrein in de Hervormde Kerk te herwinnen, daarbij geholpen door een deel der ethische broeders.

In Dordrecht droeg deze poging reeds vrucht. Aan de gezamenlijke actie van de verbonden partijen gelukte het, onder de leuze van *gelijk recht voor allen* het kiescollege om te zetten, dat dusverre in zijn meerderheid gereformeerd was. Voortaan zal men in den Kerkeraad vertegenwoordigers van alle richtingen benoemen, en de Gereformeerden zullen bij de gratie van modernen en ethischen moeten leven.

Door dit eerste succes verblijd, wil men thans blijkbaar een aanval doen op de hoofdvesting Amsterdam. De ethische kiesvereeniging *Het Evangelie*, die eenigen tijd geleden ontbonden werd, omdat ze toch geen invloed meer uitoefende, is opnieuw uit haar asch herrezen. En in de *Hervorming* wordt haar terstond de behulpzame hand geboden, om gezamenlijk aan de overheersching der orthodoxie een einde te maken.

Gelukt dit spel te Amsterdam, dan zal dat voorbeeld ook in onze andere groote steden wel navolging vinden. Onmogelijk is het niet, dat daardoor de modernen weer een tijdelijke overwinning behalen. Numeriek zijn ze in onze groote steden altoos nog zeer sterk, en het is alleen aan hun inertie en gebrek aan belangstelling in het kerkelijk leven te wijten, dat ze op de kerkelijke verkiezingen niet meer invloed uitoefenen. Het veldwinnen der Gereformeerde richting kan echter tot reactie prikkelen, en als de ethische broeders, uit vrees voor eigen behoud, met de modernen gemeene zaak maken, kan de facies ecclesiae in de Hervormde Kerk over enkele jaren wel eens een heel ander beeld vertoonen.

In een Kerk, waar feitelijk algemeen kiesrecht heerscht zonder keur van belijdenis, staat men steeds aan zulke verrassingen bloot. Toch kan zulk een zegepraal der modernen nooit anders dan tijdelijk zijn. Het modernisme mist de macht om het volk te bezielen. Een stormloop tegen de Gereformeerden brengt desnoods Jan Rap en zijn maat wel naar de kerkelijke stembus. Maar straks dooft dat stroovuur weer uit; de breede massa voelt voor de Kerk te weinig; en de ernstige modernen zijn te klein in getal, om duurzaam invloed uit te oefenen.

Toch mogen de Gereformeerde broeders in de Hervormde Kerk wel op hun hoede zijn. Het scheen de laatste jaren hun zoo alles mee te loopen. In de groote steden werden slag op slag predikanten van hun richting beroepen. Een tijdelijke overwinning van modernen en ethischen zou maken, dat overal weer moderne en ethische predikanten beroepen werden, waaraan de gemeente dan voor hun leven gebonden was. Daarin schuilt het gevaar. Moge Dordrecht daarom tot waarschuwing strekken.

De Hervorming bevat een niet onbelangrijke beschouwing over *Kerken en kerkgaan in de hoofdstad*, dat we ter wille van de curiositeit hier overnemen:

Wie Amsterdam alleen kent als stad van pleizier en vermaak, wie 's avonds de drommen ziet opgaan naar schouwburg en theater, de duizenden ziet zitten in en voor de café's, moet wel eens denken, dat in een stad met zooveel gelegenheid tot uitgaan het kerkelijk en godsdienstig leven wel niet veel te beteekenen zal hebben.

Wie echter Amsterdam beter kent, ook van een andere zijde, zal dit zoo maar niet dadelijk toegeven. De waarheid is, dat het in dit opzicht hier is als op zoovele andere plaatsen. Naast velen, die nooit naar een kerk omzien, anderen, in wier leven kerk en godsdienst een niet geringe plaats innemen.

Hier volgt een overzicht van de kerkelijke gemeenten, de daaraan verbonden geestelijken en leeraars, benevens de gebouwen voor openbaren eeredienst.

	Kerkgebouwen	Leeraren
Ned. Herv. Gemeente	13	29
Waalsche Gemeente	2	4
Engelsche Herv. Kerk	1	1
Episcopale Kerk	1	1
Vrije Gemeente	1	1
Remonstrantsche Gemeente	1	2
Evang. Luthersche Gemeente	2	6
Hersteld Luth. Gemeente	1	4
Doopsgezinde Gemeente	2	5
Gereformeerde Kerken	8	10
Oud-Gereform. Gemeente	1	1
Christelijk Geref. Gemeente	1	1
Vrije Evang. Gemeente	1	1
Roomsch Kath. Kerk	37	110
Oud Bisschopp. Klerezij	2	2
Ned. Israël. Gemeente	8	4
Portug. Israël. Gemeente	1	1
Gedoopte Christenen	1	1
	84	174

Bovendien wordt in vele andere gebouwen — van de Apostolischen, Mormonen, Leger des Heils, enz. — godsdienstoefening gehouden.

Het aantal kerken overtreft nog altijd dat der schouwburgen, theaters, cabarets en hoe meerbedoelde inrichtingen mogen heeten.

En nu het *bezoek* aan de kerken.

Over 't algemeen kan dit bevredigend worden genoemd.

Uit den aard der zaak spant de Roomsche Kerk in dit opzicht de kroon. In de meeste kerken wordt des Zondags, vóór twaalf uur, vier à vijf keer de Mis gelezen, en telkens in een overvol gebouw. Het aantal menschen, dat op een Zondag de 37 Katholieke kerken bezoekt, zal reeds enorm zijn.

Hierop volgen de Gereformeerde Kerken. Wanneer ze ook worden gebouden, 's avonds of 's ochtends, altijd zijn de godsdienstoefeningen druk bezocht. Bij hen vindt men nog het geregeld kerkgaan onzer Calvinistische vaderen.

Bij de Ned. Hervormde Gemeente is het kerkbezoek verre van onbelangrijk. Hier echter begint al de meerdere of mindere populariteit van den prediker de hoegrootheid der opkomst te bepalen. Er zijn altijd predikers die weinig „trekken" en daarnaast die erg worden „nageloopen". De eer van dit laatste geniet thans in hooge mate de confessioneele predikant, Ds. Doevendans, een paar jaar geleden van Elburg naar hier overgekomen. Waar domine ook optreedt, al is het 's avonds in de groote Nieuwe Kerk op den Dam, of in een buitenwijk van de stad, in den regel is er plaats tekort. Onlangs op een Zondagavond verrichtte deze zoozeer in trek zijnde predikant de bevestiging van een nieuwen leeraar. Bij die gelegenheid was de toeloop zoo groot, dat de menschen in letterlijken zin om een plaatsje vochten. Er waren er n.l. die min of meer ernstig werden verwond, ja, een was er, die met gebroken ledematen moest worden uitgedragen. Het auditorium bestond uit ruim 4000 personen!

Wat de opkomst betreft in de vrijzinnige godsdienstoefeningen, staat de Vrije Gemeente zeer zeker bovenaan. Ook dáár in den regel zeer veel belangstelling. Niet zelden is het groote gebouw geheel bezet.

Doch 't moet worden erkend, dat over 't algemeen het bij de vrijzinnigen veel minder druk loopt dan bij de rechtzinnigen. Ik weet wel, dit heeft zijn natuurlijke oorzaken, maar toch ... wat meer leven in de brouwerij kon voor de vrijzinnigen hier ter stede, heusch, geen kwaad.

Waar men vaak in onze kringen zooveel klachten hoort, kan een dergelijk getuigenis van de buitenwacht geen kwaad.

In de jongste *Bazuin* komt Prof. Bouwman van Kampen op tegen hetgeen we schreven over de beteekenis van het contract, dat door de Gereformeerde Kerken aan de Vereeniging voor Hooger Onderwijs is aangeboden.

Na eerst onze woorden te hebben aangehaald, laat hij er op volgen:

Deze woorden geven geen juiste voorstelling van de zaak, en zijn wel geschikt om misverstand te kweeken. Het komt ons voor dat Dr. Kuyper te veel wilde bewijzen, en dat hij daardoor komt tot een min juiste voorstelling. De uitdrukking in Art. 131 van de Acta der Synode van Amsterdam „dat naar het oordeel der Gereformeerde kerken in dit nieuwe voorstel het verband tusschen de Gereformeerde kerken en de Vrije Universiteit *behoorlijk* geregeld was," kan volstrekt niet beteekenen dat dit verband een *normaal* verband is, een verband zooals het principiëel wezen moet. Ieder die de debatten over het contract op de Synode heeft bijgewoond, weet dat dit contract niet anders is dan een Compromis. Het woord *behoorlijk* wordt dan ook veelal niet gebruikt in den zin: „*zooals het is naar den eisch*," maar in de zwakkere beteekenis van het woord: „*passend*." Over en weer hebben partijen wat toegegeven, tot zij eindelijk tot overeenstemming gekomen zijn. Wij ontkennen niet dat naar het oordeel van sommigen deze regeling een normale is, maar naar de uitspraak van de Synode kan dit niet gezegd worden.

Feitelijk komt dit dus hierop neer, dat het door de Synode voorgestelde en door de Vrije Universiteit aanvaarde verband, niet de uitdrukking is van wat de Kerken eigenlijk wilden, maar van wat men onder de gegeven omstandigheden meende te kunnen krijgen.

De eenige grond hiervoor is, dat op de Synode bij de behandeling van dit contract niet altoos eenparigheid heerschte en de ten slotte aangenomen redactie vrucht was van een compromis tusschen de verschillende groepen.

Indien deze beschouwing juist is, dan kan men met even veel recht zeggen, dat ook de leerregels te Dordrecht opgesteld, niet langer als uitdrukking van het gevoelen onzer Kerken mogen beschouwd worden. Want het is bekend, dat ook op de Synode te Dordt verschillende richtingen waren en dat de tenslotte gekozen formuleering in vele gevallen een *compromis* is geweest, dat eerst na langen strijd onder de broeders verkregen is.

Nog sterker: er is schier niet één Synodale beslissing tot stand gekomen, noch vroeger noch later, waaraan niet zekere wrijving van denkbeelden is voorafgegaan. Wilde men toch tot eenparigheid komen, dan moest over en weer een concessie worden gedaan. En juist door dit compromis werd de beslissing dan de beslissing van alle Kerken; niet de eene of de andere partij, maar de Synode had haar gevoelen uitgesproken, dat door allen werd aanvaard.

Bovendien, de Synode heeft over de bedoeling van haar handeling geen twijfel overgelaten. Ze heeft in een officieel schrijven, dat op de Synode zelf is gelezen en goedgekeurd, aan directeuren der Vrije Universiteit verklaard, dat naar het oordeel der Kerken het verband in dit voorstel behoorlijk geregeld was en de Kerken harerzijds dit verband aldus wenschten te regelen, gelijk in dit voorstel uitgedrukt was. In verband met de scherpe klachten op vroegere Synoden geuit over het toen geldende contract, kon dit niet anders beteekenen dan: indien dit nieuwe contract wordt aanvaard, is aan den wensch der Kerken voldaan en is het verband geworden, *gelijk het behoort te zijn*.

Bedoelde de Synode dit niet, wilde ze eigenlijk zeggen: dit verband is niet normaal, maar abnormaal en zal derhalve later weer gewijzigd moeten worden, dan heeft ze door het kiezen van de uitdrukking: een behoorlijk verband, dat aan de wenschen der Kerk voldoet, een misleidend spel tegenover Directeuren gespeeld.

Een veronderstelling, die we niet gaarne voor onze rekening zouden nemen.

Een dogmatisch geschil?

III.

Komen we thans tot de vraag, welke beteekenis de verschillende Kerken aan het geloofsartikel van de nederdaling ter helle gehecht hebben, dan dient in de eerste plaats nagegaan, welke de opvatting is der Roomsche Kerk.

Twijfel daaromtrent behoeft niet te bestaan, want de Roomsche Kerk heeft in den bekenden Roomschen Catechismus haar gevoelen over dit leerstuk zeer breed uiteengezet. Reeds terstond trekt daarbij de aandacht, dat de Roomsche Catechismus de nederdaling ter helle en de opstanding uit de dooden te zaam behandelt als vormden ze één geloofsartikel (Pars I Cap. VI qu. 1.) Blijkbaar rekent Rome de nederdaling ter helle dus niet meer bij den staat der vernedering, maar bij den staat der verhooging. Uitdrukkelijk wordt dan ook door Rome ontkend (qu. 5), dat Christus bij deze hellevaart ook maar het minste zou geleden hebben, veeleer ziet ze in die nederdaling ter helle een triomftocht, waaruit Christus' glorie ons blijkt. Op de vraag, wat men dan onder die nederdaling ter helle te verstaan heeft, wijst de Catechismus in de eerste plaats het gevoelen af van hen, die onder *hel* hier het graf verstaan; hel beteekent volgens Rome „de verborgen verblijfplaatsen, waarin de zielen worden bewaard, die de hemelsche zaligheid nog niet hebben verkregen." Nog nader wordt dit dan duidelijk gemaakt, doordat de Catechismus in de hel onderscheid maakt tusschen drieërlei verblijfplaats; vooreerst de eigenlijke *hel*, ook Tartarus of Abyssus genoemd, waarin de verdoemden hun straf ondergaan; ten tweede het *vagevuur*, waarin de zielen der vromen voor een tijdlang smarten lijden, om boete voor hun zonden te doen, opdat ze daarna toegang tot den hemel verkrijgen; en ten derde de zoogenaamde *limbus patrum*, d. w. z. de verblijfplaats, waar de zielen der vromen, die vóór Christus' komst leefden, zijn opgenomen, en waar ze, volgens den Catechismus, zonder eenige pijn, ondersteund door de zalige hoop op verlossing, een rustig verblijf genoten. En dan wordt ten slotte verklaard, dat het nedergedaald ter helle zeggen wil, dat Christus na zijn sterven werkelijk, niet naar het lichaam maar naar de ziel, in deze bewaarplaats der Oud-Testamentische geloovigen is afgedaald, om hen uit dezen kerker te verlossen en met zich naar de eeuwige zaligheid te voeren. Als dieperen achtergrond van dit mysterie voert Rome dan aan, dat de zaligheid alleen een vrucht kan zijn van Christus' lijden en daarom de poort des hemels voor niemand ontsloten kon worden, voordat Christus gestorven en opgewekt was. Daarom moesten de Oud-Testamentische geloovigen voorloopig naar dezen limbus patrum gaan, die in de Schrift de *schoot van Abraham* genoemd wordt, om eerst door Christus' komst in de hel daaruit verlost en naar den hemel overgebracht te worden. Daarnevens voert de Roomsche Catechismus dan nog als doel van Christus' heilevaart aan, dat hij niet alleen in den hemel en op aarde, maar ook in de hel zijn macht en heerschappij moest openbaren, opdat het woord des Apostels vervuld zou worden, dat voor hem alle knie zich zou buigen dergenen, die in den hemel, op de aarde en in de hel zijn.

Ongetwijfeld moet aan Rome worden toegegeven, dat deze eigenaardige opvatting reeds zeer vroeg in de Christelijke Kerk voorkomt, en sporen daarvan zelfs bij de eerste Kerkvaders zijn te vinden. Wel toont het voorbeeld van Augustinus, dat men op sommige punten nog aarzelde, en bestond er met name geschil over de vraag, of Christus alleen in dezen limbus patrum dan wel in de eigenlijke hel was geweest, en of zijn doel alleen was om de aartsvaders te verlossen, dan wel aan alle verlorenen het Evangelie te verkondigen; maar algemeen was toch de gedachte, dat Christus' nederdaling ter helle in plaatselijken zin was te verstaan. Tevens werd daarmede dan de gedachte verbonden, dat de verlossing der geloovigen uit den kerker een overwinning was geweest op Satan, die immers volgens Hebr. 2:12, het „gewelt des doods" had en wiens macht daarom eerst verbroken moest worden. Niet zelden werd daarbij een zeer drastische voorstelling gegeven van den strijd, dien Christus met Satan zou gevoerd hebben. Op 't vernemen van Christus' komst, zou Satan de hellepoort met ijzeren grendels hebben gesloten; met het kruis als stormram zou Christus de hellepoort hebben opengerammeid; zoodra hij den voorburcht der hel binnentrad, zou reeds het licht, dat van zijn aangezicht straalde, de geloovigen met een voorsmaak van zaligheid hebben vervuld, enz.

Toen deze voorstelling eenmaal ingang had gevonden, viel het niet moeilijk tal van Schriftuurplaatsen te vinden, die daarop toepasselijk konden worden gemaakt. Profeteerde Psalm 68 niet, dat Christus bij zijn hemelvaart „de gevangenis gevankelijk zou medevoeren"? Was in Psalm 24 geen sprake van de eeuwige deuren, die moesten geopend worden, opdat de Koning der eere zou ingaan? Doelde daarop niet de Godsspraak bij Zacharia: door het bloed des verbonds heb ik uwe gebondenen, o Sion, uitgelaten uit den kuil, daar geen water in is? Had Christus zelf niet gezegd, dat om den machtige zijn vang te kunnen ontrooven, men hem eerst binden en in zijn huis binnendringen moet? En getuigde de Apostel daarvan niet, toen hij in zijn brief aan de Colossensen schreef, dat Christus, na aan het kruis het handschrift der zonden genageld te hebben, de overheden en machten, d. w. z. de booze geesten, van hun wapenrusting had beroofd, hen in het openbaar had tentoongesteld en daardoor over hen had getriomfeerd? En bleek voorts het feit zelf van de verlossing der Oud-Testamentische geloovigen niet uit de geheimzinnige mededeeling in Matth 27:22, dat na Christus' dood de graven geopend werden en vele lichamen der heiligen, die ontslapen waren, opgewekt zijn geworden en te Jerusalem zijn verschenen?

Maar hoe sterk Rome ook staat met haar beroep op de traditie, kwalijk kan ontkend worden, dat de prediking der Apostelen van zulk een hellevaart na Christus' sterven ons niets meldt. Een zoo belangrijk feit zou door de Apostelen dan — indien men I Petrus wil uitzonderen — geheel stilzwijgend voorbij zijn gegaan. Want noch in de Evangeliën noch in de brieven wordt over die hellevaart gesproken. Veeleer werpt de Schrift over hetgeen met Christus' ziel na zijn sterven is geschied, een sluier, dien het ons niet is geoorloofd op te lichten. We weten alleen, dat hij stervende zijn geest beval in de handen des Vaders; dat hij tot den moordenaar heeft gezegd: Heden zult gij met mij in het Paradijs zijn, en dat zijn ziel in de hel, d. i. den staat des doods, door God niet is verlaten. Maar hoe weinig dit ook zijn moge, het is toch wel voldoende om de valsche voorstelling van Rome af te snijden. Want waar Christus zelf heeft verklaard, dat hij nog *heden*, op den dag van zijn sterven zelf, in het Paradijs zou wezen en zijn ziel in de handen Zijns Vaders in de hemelen heeft bevolen, daar kan Christus' ziel niet in de hel zijn geweest. Het een sluit het ander uit.

En even weinig grond vindt de voorstelling van Rome, alsof de geloovigen des Ouden Verbonds in een voorportaal der hel zouden vertoefd hebben, in wat de Schrift ons meedeelt. Ook over den toestand der geloovigen na den dood spreekt de Schrift niet veel, maar de voorstelling, die Christus in de gelijkenis van den armen Lazarus en den rijken man ons geeft van den „schoot van Abraham", staat lijnrecht tegenover wat Rome leert. Abraham's schoot is door een onoverkomelijke klove van de hel gescheiden en is volstrekt geen